

Alföldi Nyomda – Nyomdamúzeum

Major Lajos (ATypl)

Azt gondolom, Debrecen város nyomdászatának múltja a személyes invenciók és családi történetek egymásra rétegződése – menekülések és befogadások a megélt 460 évben –, hasonlóan a mi családkéhoz...

Egy debreceni nyomdász családban nőttem fel, édesapám, Apu az akkori Szabadság Nyomda (1975-ös beolvadás az Alföldi Nyomdába) fiatal fényszedője, tipográfusa volt. A család barátai Tölli Micu, Baracsi Bandi és Vencsellei Pista bácsi is szinte mind nyomdászok voltak, így gyerekkorom meghatározó élménye, inspirációja ezek a baráti összejövetelek, heves szakmai viták és nagy hétvégi bográcsolások voltak. Ahol akkor még számomra kevésbé ismert szavak: **LINÓ** és **MONÓ** repkedtek az asztal körül. Plusz az a kis fiók, amittől kisgyerekként el voltam tiltva. Amibe soha nem nyúlhattam bele: ahol Apu a nyomdából szerzett relikviákat tárolta – köztük egy kékfe-

Szilágyi Sándor betűöntő a Monotype öntőgép használata közben az Alföldi Nyomdában a 1970-es években. Fotó: Alföldi Nyomda archívuma

delű betűmintakönyvet, amit még ifjú KISZ-esként készített vizsgamunkaként. Ez a kis „kék könyv”, már érett tervezőgrafikus és betűtervezőként, végigutazott velem Bostonban, Mexikóvárosban, Liverpoolban, Jakartában, Reykjavíkban, Párizsban és Moszkvában, ahol hosszabb vagy rövidebb ideig laktam, dolgoztam és terveztem. Ahol mindig büszkén mondhattam, hogy egy olyan európai városból jövök, ami töretlenül több évszázados nyomdai múltra tekint visz-

Huszár Gál által megkezdett és Hoffhalter Rafael által befejezett Méliusz Juhász Péter: Magyar prédikációk című 1563-as kiadványának címlapja. Fotó: Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára

sza ... és ez így is van, mert az Alföldi Nyomda jogfolytonosan négyszázhatvan éve működik, Kelet-Közép-Európa egyik legrégebbi ipari létesítményeként.

1561, A NYOMDÁSZAT KEZDETE DEBRECENBEN

Aki kívülről csöppen bele ebbe a 460 éves történetbe, annak elsősorban el kell képzelnie a várost, Debrecént. Ami az európai észak-déli sókereskedelem meghatározó állomása a történelemben, szabad királyi város, önálló adószedési joggal. Mint egy „kis oázis” az őt körülvevő pusztaságban. A debreceni nyomdászatot két szoroson egymásra épülő alkotó (reformátor), Huszár Gál és Hoffhalter Rafael rövid, de igen termékeny munkássága, kölcsönös szakmai tisztelete és barátsága robbantotta be az 1561-es évben. Erről az időszakról Bánfi Szilvia a Magyar Grafika 2016. áprilisi számában megjelent *A debreceni városi nyomda évszázadokat átölelő első korszaka* című cikkében olvashatnak részletesen, ajánlom a figyelmükbe. Huszár Gál nyomdai felszerelése az eddigi kutatások alapján ötfajta betűtípusból, harminckilenc darabos hangjegykészletből, hat illusztrációs táblából, öt sor iniciáléből és ötféle díszítősorból állt, ami igen jelentős, ha figyelembe vesszük, hogy mindezt Kassáról kellett lócsós szekéren Debrecenbe menekítenie. Másfél éves tartózkodása alatt négy könyvet készített a viharos természetű fiatal prédikátorral, Méliusz Juhász Péterrel. A negyedik

1563-as Magyar Prédikációk könyvét már a Bécsből Debrecenbe menekült európai hírű tipográfus Hoffhalter Rafael fejezte be, aki több mives fametszettel egészítette ki, mint például a zászlós bárány ábrázolása, ami később a város címere is lett. Debrecen nyomdászatának későbbi századjai a Városi Nyomda regnálása és a hozzá kapcsolódó örökösödési perек, a Tiszántúli Református Egyházkerület tulajdonszerzése és a Méliusz könyvkereskedés megalakulása, majd a második világháború után az Egyesült Alföldi Nyomda létrejötte fémjelezik, aminek élén több neves (vegyesen férfi és nő) nyomdavezető szerepel. Ennek állít emléket a Nyomdamúzeumban lévő üvegfal, ahova a neveiket vésték, köztük azon vezetőket is, akik élen jártak a modernizációban és ennek köszönhetően az Alföldi Nyomda elnyerte jelenlegi formáját és vezető státuszát. Összekötve a múltat a jelennek, a napokban (2021 nyarán) készítették el a régi Nyomtató utca, a mai Péterfia utca sarkán, a feltételezhető első nyomda helyén a Hoffhalter-féle magyar nyelvű *Verböczy Tripartituma* címoldalának tűzfal méretű felhordását.

A TÍZÉVES NYOMDAMÚZEUM

A Nyomdamúzeum az Alföldi Nyomda jelenlegi Böszörményi úti főépületében, az eredetileg az 1910-es években Fémárugyárnak épült, emeletes szárnyában található. A régi betüöntöde helyén, két teremben. Ahol megőrizték az eredeti hangtompító falakat és a kiszolgáló (például elszívó) berendezéseket is. Zentai Csilla egykori munkatárs elmondása szerint, aki nagy segítségemre volt a múzeum és létrejöttének megismerésében: „...azért találtuk ki ... hogy úgy kéne ennek kinéznie ... mintha az ember belépne a nyomdába, egy nyomdai műhelybe, ami a hatvanas években működött”. Biztosíthatom Önöket, hogy hihetetlen atmoszférája van a helynek, ahol a melegszedés (ólomszedés) gépparkja a maga idejében a LINÓ: nyolc darab orosz gyártmányú sorszedő gépből, a MONÓ: négy darab amerikai-angol Monotype márkájú öntőgépből és egy darab úgyszintén Monotype SUPRA-ból állt. A linókat főleg napilapszedésre vagy kis példányszámú könyvek „...csak szöveg, pagina, néha egy cím”, mint például az Európa Zsebkönyv sorozat elkészítésére használták. De ha valami matematika-, kémia- vagy összetettebb, fotóillusztrált igényes könyv volt, az mindig monóval készült, mert a

A 460-ik évfordulóra készített Hoffhalter-Verböczy falfestmény avatóünnepsége 2021. június 24-én, Debrecenben.

Fotó: Kovács Péter – HAON.hu

Monotype öntőgépek: A monokopogtatóban előállított 33 csatornás lyukszalagot az öntőgép olvasója letapogatta, és ennek alapján egyenként öntötte ki az adott sorba kerülő betűket, ezért is hívták monó-, azaz egyszédésnek. Az egyenként öntött betűkből a gép összeállította a komplett szövegsorokat, és egyben tolta ki őket a kész szedés hasábtárolójába. A technológia 1907-ben jelent meg a debreceni városi nyomdában, a képen látható gépek az 1962–1964 közötti rekonstrukcióból származnak.

címsorok szedésénél nagyobb, jobb betűfokozatokat tudtak készíteni. A gépiszedő párja volt a kéziszedő terem, ami az épület hátsó traktusában működött. Fénykorában, az 1992-es bezárásáig közel 50-60 szedőt foglalkoztatott, az egyedi akcidens kiadványokon (*meghívók, étlapok, kalendáriumok*) kívül még napilapok is készültek itt. Nagyon változatos Monotype matricakészlettel rendelkeztek, amit már az első világháború (1903 körül) előtt elkezdtek beszerezni. Szerencsére ezek megmentődtek az utókornak, de sajnos a fabetűkészlettel nem ez történt, azok a ka-

zánházban végezték. A nem házi öntésű betűket az Első Magyar Betűöntödétől vásárolták meg, a tárolásukra szolgáló fa és fém regálokkal együtt. Ezek a múzeum első termének középső szigetén találhatóak, az ún. *kopogtatók* tőzsomszédságában. A nyolcvanas években a nyomdának volt egy érdekes kísérlete, hogy az előbb említett monó bekopogtatókat hogyan használhatnák a lyukszalaggal a fényszedéshez, de ez zsákutcának bizonyult. Az erre vonatkozó relikviák már a szomszédos terem jobb oldali sarkában találhatóak meg a Linotype és a Vilati lyuk- és mág-

Kézi szedés szigete, az 1885-ös budapesti országos kiállításra készült Frics József/Csáthy Károly: Szabad Királyi Város 327 éves Nyomdájának nagyalakú betűmintakönyvének eredeti példányával

Sorszedőgép, más néven linószedőgép a legegyszerűbb és legtermékenyebb szöveg-előállítás biztosította, szovjet, leningrádi 1960-as évekbeli gyártmányú

nesszalagokkal együtt. Ez a terem már a köteteset munkafolyamatait és a több évszázados könyvtermékeket mutatja be eredeti vagy faksimile formában. Olyan kincsetek találunk itt, mint a már említett Huszár Gál Méliusz Juhász Péter *A SzentPál apostol levelének... c.* munkája, *A Christus közbenjárásáról Való Prédikációk* vagy a *Döbrötzyi Lelki Pásztor írt című* könyvének faksimilije. De itt található meg több mives betűmintakönyv is, mint például az 1885-ös budapesti országos kiállításra készült Frics József/Csáthy Károly: *Szabad Királyi Város 327 éves Nyomdájának* nagyalakú díszes mintakönyve, ami a város nyomdabetűkészletét, díszítményeit mutatja be. Nagy valószínűséggel reklámcélből készült, a környező nagyvállalatoknak, hivataloknak küldték ki, akiktől a nyomda megrendelést várhatott. Jelenleg ebből a mintakönyvből három példány maradt fent. Tipográfiai szempontból nagyon eklektikus és néhol zavaros, de valós képet ad, a 19. század elejei, a reneszánsz hagyományokat

felújító klasszicizmusról. A négyszázhatvanadik évfordulóra pont ennek a betűmintakönyvnek és az 1947-es háromszínnyomásra utaló vándorzászlónak folyik a digitalizálása. Emellett a Nyomdamúzeum tervei között szerepel az elkövetkezőkben egy interaktív 3D virtuális túra elkészítése, hogy minél több érdeklődő bepillantást nyerjen ebbe az izgalmas és igen sokrétű gyűjteménybe.

Külön köszönet Zentai Csillának, Szilágyi Józsefnek, Pék Imrénének és az Alföldi Nyomda vezetésének a szakmai segítségnyújtásért!

A szedőterem másodéves szaktanulói által készített modern betűmintakönyv az Alföldi Nyomdában